

РЕЦЕНЗИЯ

за трудовете на гл. ас. д-р Зелма Каталан-Балинова, единствен кандидат в конкурса за Доцент по 2.1. филология (стилистика на англоезичната литература)

Главен асистент д-р Зелма Каталан-Балинова е на работа като преподавател в Катедрата по англицистика и американистика на Софийския университет от 1977 г. Тя е автор на около 50 научни и научно-популярни публикации и е участвала в над 30 научни конференции у нас и в чужбина. Званието доктор ѝ е присъдено през 2004 г. след успешна защита на дисертацията ѝ *The Politics of Irony in Thackeray's Mature Fiction*, издадена като книга от Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ през 2009 г.

На конкурса за доцент по стилистика на англоезичната литература д-р Каталан се явява с основен труд, озаглавен *Wonderful Divergencies: Tellability in Dickens's David Copperfield, Bleak House and Great Expectations* (ръкопис от 175 стандартни страници) и 12 статии, публикувани след 2005 г. Те са предмет на обсъждане в тази рецензия.

Представеният основен труд е изследване на разказваемостта в три първолични автобиографични романа на Чарлс Дикенс. Той започва с теоретично въведение, в което авторката излага своето разбиране за разказваемостта като комплексно понятие, предполагащо интердисциплинарен подход, и за нейната приложимост към специфичния жанр, с който се занимава. Следват три аналитични глави, посветени съответно на развитието на героинята на *Студения дом* Естер Съмърсън, на взаимоотношението между характер и пространство в *Дейвид Конърфийлд* и *Големите надежди* и на постигането на познанието за света при героите на тези два романа. Изследователката си поставя за цел да установи по какъв начин Дикенс успява да създаде убедителни характери и събития, както и среда за тяхното разгръщане, които и до днес привличат и задържат интереса на читателите. Затова тя се обръща към идеята за разказваемостта, която конципира като включваща избор на тема, повествователно съдържание и наративна структура, както и специфичните текстови и езикови средства за реализирането ѝ. В романа с първолично повествование фокусът на всичко това е изграждането на същността и идентичността на

съвременния човек - изграждане, което се свежда до динамична промяна, минаваща през поредица от опити, търсещи по-адекватно познание за себе си и за света и адаптиране към житейските реалности.

За да изследва процесите в тяхната пълнота, д-р Каталан комбинира елементи от теоретично-методологичните модели на Мари-Лор Райън и Джером Брунър, Лубомир Долезел и Томас Павел, както и от епистемологията на Хабермас. Тази рамка я изправя пред проблема за каноничността на наратива и нейното разбиване, за фикционалните светове и подсветове, които се съпоставят, разграждат и преизграждат в процеса на развитието и взаимодействието между характерите. Авторката вярва, че личност и свят са тясно свързани помежду си и не могат да се разглеждат в изолация едно от друго. Това е идеологическата предпоставка за нейния интегративен метод на изследване.

Един от най-важните аспекти на този широкообхватен метод е съчетанието на наратология и стилистика, което се прокарва доста последователно през целия труд. Особено се набляга на него в Четвъртата глава, където модалните езикови единици *as if*, *seem/appear* се подлагат на щателен анализ като средство за разграничаване между световите на различните характери, а и за определяне на етапа от личностното развитие на повествователя. Тук, струва ми се, е една от най-интересните и успешни части на изследването. Тя трасира и перспективни насоки за по-нататъшно съвместяване на двете изследователски области, в което всяка от тях може да черпи доказателствена сила от другата. Щеше да е добре обаче, с оглед на разнопосочните функции на тези средства, да се направи едно по-ясно обобщение на резултатите от техния анализ. Интерес предизвикват и немалкото попълни наблюдения на авторката върху различните видове иконичност, обвързващи ведно идеи, архитектурника и език, както и върху честите преливания между наратологични и тропологични структури, по-специално във Втора глава (стр. 56-58) или пък в Трета (стр. 94-95).

Особено място е отделено на вътрешните структурни връзки между характерите и пространствата, в които те се движат. Тук се очертават координатите на личностно развитие в мащаби, далеч надхвърлящи материалната конкретност на пейзажа и пораждащи разгърнати символни системи. Такъв е например случаят с мъчителното

придвижване на Дейвид Копърфийлд от първоначалния му пасторален дом до окончателния, както и странстването на Пип през мочурищата и мъглите към огъня на ковачницата, проследени в Трета глава. В тези части гъвкаво се използва и ревизира структуралистично-семиотичният модел на Павел за плоските и релефни фикционални вселени с тяхната предимно хоризонтална или вертикална протяжност.

Както в теоретичното въведение, така и по-натагък в работата, прави впечатление теоретичната осведоменост на авторката и способността ѝ да борави с голям набор съвременни научни дискурси в полза на целите, които си е поставила. В същинската аналитична част на труда пък се налага на вниманието литературоведската ѝ компетентност по отношение на цялостното творчество на Дикенс и на неговите съвременници във викторианска Англия, както и на дебата около тях. Придвижването през гъсто минираното поле на теоретични и критически школи и авторитети е извършено достатъчно елегантно и безпогрешно, за да спечели читателското доверие. Съгласието с едни от тях и разграничението от други никога не е безусловно, нито произволно. Може да се каже, че и на това метаниво разказваемостта в голяма степен е постигната.

Подобно на докторската дисертация на Зелма Каталан, и този труд има монографичен характер и добре разгърната логична структура. Темата му е значителна, подходът е оригинален и постигнатите резултати от изследването са интересни за литературоведите у нас и в чужбина. С оглед на това би било желателно и тази работа да се публикува като книга.

Няколко от представените за конкурса статии са всъщност подготовка за разгледания дотук основен труд, като разработват отделни негови подтеми и глави, и поради това не се нуждаят от подробно обсъждане в тази рецензия. Достатъчно е да кажем, че през последните няколко години те са били изнесени като доклади на научни конференции, били са предмет на специализирани дискусии и са удостоени с публикация в сборниците с материали на тези форуми. Това са: „(Не)възможните светове на *Големите надежди* от Чарлс Дикенс“, в: *Словото класическо и ново* (Университетско издателство, София, 2007); “Dickens’s *David Copperfield: Worlds*,

Landscapes and Narrative”, в: *Metamorphosis and Place* (Cambridge Scholars, Newcastle upon Tyne, 2009); “Marshes and Mists: The Fictional Landscapes of Pip’s Journey in Dickens’s *Great Expectations*”, в: *Boundaries, Boundary Crossing, Cross-Boundary Transfer* (Благоевград, 2009); и “The History of His Own Fictions: *David Copperfield*’s Universe of Worlds”, в: *International Communication* (Polis Publishers, София, 2009).

Останалите 8 публикации свидетелстват както за съсредоточеността на д-р Каталан върху централните ѝ научни интереси, така и за тяхното разширяване в различни посоки на хуманитарното знание. Три от тях продължават да се занимават с творчеството на Чарлс Дикенс. „Викторианският билдунгсроман: светове, пространства и посоки”, поместена в сборника *Литературни пространства без граници* (Университетско издателство, София, 2008), разглежда два романа на Дикенс, *Дейвид Копърфийлд* и *Големите надежди*, и два на Такъри, *Хенри Езмънд* и *Пенденис*, като представителни за този жанр, от чиито характеристики впрочем авторката продължава живо да се интересува и в основния си труд за доцентурата. И тук, както и там, тя проучва наративната структура на произведенията от теоретичната перспектива на фикционалните светове и открива важни сходства между художествените методи на двамата писатели.

„Чий е Оливър Туист? Телевизионните екранизации и културната принадлежност на романа на Чарлс Дикенс *Оливър Туист*” (в *Интеркултурна комуникация*, Университетско издателство, София, 2007) навлиза в културологична област, която самата авторка определя като трансмедиялни изследвания. Статията оглежда две английски телевизионни адаптации на прочутия Дикенсов роман от последните десетилетия на XX век. В по-късната от тях (сериала на ITV от 1999 г) авторката открива любопитен опит за свързване на високата и ниската (популярна) култура, което съответства на характерния подход на викторианския романист.

Третата публикация от тази група, “‘Grim Realities’ or ‘Light Fancy’? Charles Dickens in the Bulgarian Classroom”, приета за печат в *Cahiers Victoriens et Edouardiens* се насочва към рецепцията на Дикенсовото литературно дело в България и заедно с това към проблематиката на педагогиката и методиката на чуждоезиковото обучение.

Изследователката си поставя за задача да проследи мястото на този писател в учебните програми и учебниците на нашите английски гимназии от тяхното възникване през 60-те години на миналото столетие до днес. Такъв аналитичен обзор се предприема за първи път у нас. Той разкрива как идеологическите предразсъдъци в миналото и прагматическите принципи на обучението в днешни дни отклоняват вниманието от естетическите достойнства на текстовете и пречат на проникването на учениците в спецификата на художествената литература и по-специално на един от нейните най-ярки майстори.

Две други публикации се занимават със специфично стилистична тематика. Едната от тях, “Two Poems Speaking Each to Each: Iconicity in Robert Browning’s *Meeting at Night* and *Parting at Morning*” в: *Words and Images: Iconicity of the Text*, сборник на литературните институти към академиите на науките на Полша и България, 2008) се обръща отново към викторианската литература, този път към две взаимно свързани творби на един от нейните най-знаменити поети, Робърт Браунинг, и изследва ролята на езиковите структури в предаването на идейно-емоционалното съдържание на стихотворенията. Най-интересното откритие на тази статия е, че в една епоха на сурова моралистична цензура и автоцензура формата поема върху себе си задачата да изобрази и подсказже онова, което не е прието да се изказва - сексуалните пориви на човешката природа.

Другата публикация, “Rewriting the Modernist Text: Style as Discovery” (в: *Tradition, Modernity and Postmodernity*, Universitas XXI, Яун, 2005) отново се връща към методиката на обучението, като този път се насочва към университетското преподаване и то на литературната стилистика. Д-р Каталан описва свой собствен подход в интерактивно семинарно занятие със студентите, които чрез пренаписване на откъс от роман на Хемингуей се запознават с някои характерни черти на боравенето с езика в модернистичната литература на ХХ век.

Последните три статии, на които ще се спра, са посветени на някои явления в англоезичната литература и кино от по-ново време и могат да бъдат отнесени предимно към областта на културологията. Тук спада “*Changing Places - (Ex) changing Power: David*

Lodge's Changing Places and Alison Lurie's Foreign Affairs" (в: *The Transatlantic and the Transnational in a Changing Cultural Context*, Polis Publishing, София, 2005), която разисква два доста подобни един на друг „академични“ романа от английски и американски автор, изобразяващи властовата динамика в съвременните обществени взаимоотношения.

“Tying the Narrative Knot: Homecoming and Homemaking in Contemporary Mass Fiction for Women” (в: *Intoarcearea AcasS*, Букурещ, 2010) хвърля поглед върху съвременния женски популярен роман без каквито и да било елитарни предубеждения, за да открие изненадващата жизненост на уж ниския жанр и неговата приспособимост към изменящите се обществени условия и нагласи по посока на изравняването на двата пола в техните социални роли.

И накрая, “*Aliens, Predators and Global Issues: The Evolution of a Narrative Formula*” (в: *The Popular, Media and Globalization*, Jaume, 2010) се връща към темата за модерното кино (вече без връзка с литературата), за да проучи как е разработена темата за глобалната заплаха в най-ново време от поредица научно-фантастични филми, групирани около *Пришелеца* и *Хищника* и тяхната хибридизация. Заключениеето на авторката е, че днешната модна естетика на насилието и ужаса е безсилна да се издигне до нивото на нравствените си претенции и остава без значима обществена функция.

Прави впечатление, че научноизследователската дейност на д-р Зелма Каталан е тясно свързана с нейната преподавателска работа. Дълги години тя води семинарните занятия по стилистика на англоезичната литература, а от 2010 ѝ е възложен и лекционният курс по тази дисциплина. От 2007 г. предлага и избираем курс „Стилистични регистри и превод“ в магистърската програма по превод, организирана съвместно от Катедрата по англицистика и американистика и Катедрата по романистика. Д-р Каталан е очевидният избор за титуляр на курсовете по литературна стилистика в специалност английска филология, защото съчетава компетентностите на литературовед и лингвист. Както вече казах, докторската ѝ дисертация имаше литературоведска насоченост; такива са и голямата част от другите ѝ публикации. Преподавала е английска литература както в Софийския университет, така и в

Нюйоркския щатски университет в Олбани. Същевременно тя е работила и като преподавател и методик на преподаването по практически английски език в различни формати. През 1992-95 г. е координатор от българска страна на международния TEMPUS проект „Преодоляване на бариерите в комуникацията - преподаване на устна и писмена комуникация на английски език чрез литературни текстове”. Участва активно в разработването, осъществяването и популяризирането на този нов метод на чуждоезиково обучение, свързващ ведно изучаването на литературата и езика. Д-р Каталан е и сред водещите специалисти в разработването и внедряването на съвременна тестова форма на кандидат-студентските изпити.

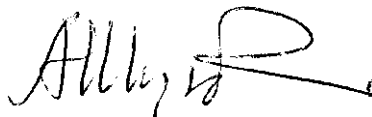
Доказала е и качествата си на организатор на колективна работа в университетска среда като ръководител на магистърската програма по превод от 2008 г., както и на литературната секция на Катедрата по англицистика и американистика от 2010 г.

Като взимам предвид всичко казано дотук, бих могъл да заключа, че пред себе си имаме изграден специалист по литературна стилистика с безспорни научни резултати и с много успешна преподавателска и организационна дейност. Без никакво колебание предлагам да ѝ бъде дадено научното звание Доцент по стилистика на англоезичната литература.

София, 8 септември 2011

г.

Рецензент:

Проф. Дфн Александър Шурбанов